

Sexuellt, psykologiskt och fysiskt våld i samkönade parrelationer är ett outforskat område. Hur ser det ut, vilket stöd kan de utsatta få och vilken kompetens saknas hos ansvariga i organisationer och hos myndigheter?

SAMKÖNAT PARTNERVÅLD

Vad är det och vilket stöd behövs?

CARIN HOLMBERG OCH ULRICA STJERNQVIST

Mäns våld mot kvinnor i heterosexuella parrelationer är numera ett etablerat forskningsområde medan våld i samkönade parrelationer är ett relativt outforskat fält i den svenska våldsforskningskontexten. En forskningsöversikt samt ett par artiklar i ämnet utgör de få undantagen.¹ Intresset för våld i samkönade relationer har främst tagit sig uttryck bland uppsatsskrivande studenter.² Varken kvinnorörelsen eller homorörelsen har i någon större utsträckning varit särskilt aktiva för att synliggöra våld i samkönade relationer eller lyfta frågan i det politiska samtalet: kvinnorörelsen för att man föreställt sig att teorier om mäns överordning ska undermineras om även kvinnor använder sig av våld och makt i relationer, homorörelsen³ för att diskussionen om partnervåld lyfter inomgruppsliga problem och riskerar att underblåsa homofoba krafter i samhället. Men för att majoritetssamhället ska kunna ge ett bra bemötande och ett adekvat stöd är det viktigt att öka kunskapen om samkönat partnervåld.⁴

Vi har genomfört den första svenska kartläggningen av förekomsten av samkönat partnervåld.⁵ I kartläggningens teoretiska del diskuterar vi hur våld i samkönade parrelationer kan tolkas utifrån ett könsmaktperspektiv och en feministisk analys. Det empiriska materialet bygger bland annat på 2 013 enkätsvar från medlemmar i Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL).⁶ Totalt uppgav 24,9 % att de utsätts för/varit utsatta för psykologiskt, sexuellt och/eller fysiskt partnervåld i en nuvarande eller före detta relation av en partner de sammanbor/sammanbott med.⁷ I nämnda studie ställde vi frågor om respondenterna alls sökt hjälp för att få stöd i sin utsatthet och vart de i så fall vänt sig:

till familj/släkt, vänner och/eller myndigheter eller frivilligorganisationer. Av skäl som vi diskuterar nedan ville vi komplettera kartläggningens frågor avseende stöd och bemötande och gjorde därför en mindre uppföljningsenkät med fokus just på det stöd som respondenterna fått alternativt känt att de saknat. Föreliggande artikel bygger på en analys av materialet i uppföljningsenkäten.⁸

Syftet med denna artikel är dels att synliggöra det våld som respondenterna utsatts för, dels beskriva hur respondenterna upplever det stöd de fått och vad som ligger till grund för att de sökte respektive inte sökte hjälp. Inledningsvis gör vi en kort resumé av resultatet från kartläggningen vad avser respondenternas kontakt med såväl ideella och professionella organisationer som polis, socialtjänst och andra myndigheter. Därefter följer en metoddiskussion. Vi diskuterar sedan resultaten från uppföljningsenkäten och avslutar med att lyfta fram några viktiga slutsatser för bemötandet av våldsutsatta lhbt-personer i samkönade relationer.⁹

Att söka stöd och hjälp

I en delstudie i kartläggningen (2006) frågade vi oss vilken kunskap ideellt aktiva på Kvinnojourer, Mansjourer/Kriscentrum för män, Brottsofferjourer (boj) samt Gayjourer har om våld i lhbt-relationer.¹⁰ Samma fråga ställde vi till professionell personal vid för målgruppen relevanta hjälpinstanser.¹¹ Vi vände oss med andra ord till professionella organisationer som vänder sig specifikt till lhbt-personer.

De kvinnojourer vi var i kontakt med vänder sig inte uttryckligen till lesbiska och bisexuella kvinnor. Samtidigt har man på någon kvinnojour påbörjat arbetet med att utveckla ett sådant stöd.¹² Enligt de som svarade på brottsofferjourerna

Bland såväl ideella som professionella organisationer fanns en stor kunskapsbrist om våld i samkönade parförhållanden.

(boj) är det främst lhbt-personer som utsatts för hatbrott som kontaktar boj, varför de inte har någon särskild erfarenhet av partnervåld. På mansjourer och Kriscentrum för män uppger man att man stött på problematiken men menar att det ligger utanför deras egentliga verksamhetsområde. Gayjourernas fokus är främst att fungera som kamratstödjare under "komma-ut"-processen, det vill säga när en person förstår att hon/han är lesbisk, en homo- bi- eller transperson. Därför hänvisas oftast frågor om våld i samkönade parrelationer vidare till någon med specialkompetens på området, såsom RFSL. Som vi skrev ovan valde vi de professionella organisationerna utifrån det faktum att de vänder sig till lhbt-personer. Men trots det fanns det inte någon större kunskap om våldsproblematiken, förutom på kuratorsmottagningen på RFSL:s lokalavdelning i Stockholm.

Sammanfattningsvis såg vi i vår delstudie att det inom bland såväl ideella som professionella organisationer fanns en stor kunskapsbrist om våld i samkönade parförhållanden.

Vi vill lyfta fram ytterligare två resultat. Det första är att flertalet representanter inom de ideella organisationerna antog att lhbt-personer helst vänder sig till homoorganisationer för att få stöd och hjälp. De menade vidare att orsaken till att lhbt-personer inte vänder sig till heteroorganisationer är för att lhbt-personer är misstänksamma mot heterosexuella organisationer och personer. Vi återkommer till hur detta kan tolkas senare. Det andra är att det är få respondenter som alls gjort en polisanmälan.¹³ De som gjort en polisanmälan har i första hand sökt stöd hos en traditionell organisation, såsom socialjour, socialsekreterare, familjerådgivning, psykiatri, annan sjukvård, advokat, Svenska kyrkan och/eller annat religiöst samfund. Färre har vänt sig till en ideell organisation som en kvinnojour eller bojour och endast ett par respondenter till en ideell eller professionell lhbt-organisation, såsom en gayjour eller RFSL:s kuratorsmottagning. Bland de respondenter där våldet kom till polisens kännedom på annat sätt än genom respondentens anmälan hade ingen uppsökt en organisation eller myndighet för att få stöd.

Vi ställde oss frågande till att så få uppgav att de hade vänt sig till någon form av stödverksamhet för att få hjälp. Vid en närmare analys kom vi fram till att en möjlig orsak låg i själva enkätens utformning. Vi bad nämligen endast de respondenter som varit i kontakt med

polisen att besvara frågor om vilket stöd hon/han sökt. Med andra ord, om ingen polisanmälan gjorts eller om polisen inte på annat sätt fått kännedom om våldet ombads respondenterna att gå vidare i enkäten. Det innebar att de personer som vänt sig till någon i sin utsatta situation utan att polisen varit inkopplad inte gavs möjlighet att berätta om det stöd hon/han sökt. Mot bakgrund av forskning vad gäller bland annat hatbrott som visar att det är få lhbt-personer som polisanmäler vad de utsatts för, var formuleringen minst sagt olycklig.¹⁴ I ett försök att korrigera detta beslöt vi att genomföra en uppföljningsenkät med fokus på vart lhbt-personer vänder sig för att få stöd och hjälp när de utsätts för våld i en parrelation.

Urval

Närmare en fjärdedel av samtliga respondenter (N=2 013) ställde sig positiva till att delta i en uppföljningsstudie och bifogade sina kontaktuppgifter. Till de 268 personer som uppgav sin post- och/eller e-postadress samt angav utsatthet i en nuvarande och/eller i en tidigare relation skickade vi en uppföljningsenkät våren 2005. Vi erhöll 111 svar. Dock gällades 54 svar bort i en första analys dels på grund av ofullständiga svar, dels för att man ändrat sig och inte längre ville delta. Föreliggande artikel bygger således på de 57 respondenter som besvarade frågorna om stöd och hjälp vid utsatthet för samkönat partner våld. Vi bad respondenterna att *med egna ord* berätta vilken typ av utsatthet hon/han varit med om, hur själva uppbrottet från relationen skedde, vilket stöd hon/han sökt och vad de anser

om den hjälp de fått. I flera fall har respondenten svarat mycket kortfattat och ibland enbart med ”ja” respektive ”nej”. I andra fall har respondenten svarat utförligt på någon fråga och kortfattat på en annan, medan ytterligare andra gett uttömmande svar på samtliga frågor. Svaren är således av olika karaktär.

Vi har därför valt att använda enkätsvaren som beskrivningar. Det är först när respondenternas svar kan kopplas till den ursprungliga kartläggningen eller till annan forskning som vi uttalar oss i mer analyserande termer. Det ska understrykas att detta inte är en kvantitativ studie, utan att vi utifrån respondenternas *egna* svar försöker ge en bild av lhbt-personers utsatthet samt frågor kring stöd och hjälp.

Redovisning av enkätaterialet

I följande avsnitt beskriver vi inledningsvis respondenterna och den relation i vilken de varit utsatta. Vi tar sedan upp det partnervåld de utsatts för och vad vi menar är specifikt för samkönade par i relief till vår kartläggning och forskning kring mäns våld mot kvinnor. Därefter diskuteras vilken typ av stöd respondenterna sökt och vad de anser om den hjälp de erhållit, men också vad de anger för skäl att inte söka hjälp.

Antalet respondenter som ingår i vår uppföljningsenkät är 57 stycken (N=57). Det är 29 lesbiska kvinnor, 23 homosexuella män, två bisexuella män, två transpersoner samt en homosexuell man som lever med en heterosexuell kvinna som besvarat enkäten. Sju respondenter rapporterar om utsatthet i en nuvarande relation medan 49 personer skriver om

utsatthet i en tidigare relation. En respondent har varit utsatt både i sin nuvarande och i en tidigare relation. Svaren redovisas utifrån kön när det är relevant och annars utifrån lhbt-personer som grupp.

Till det psykologiska våldet hör också det som man inom den feministiska våldsforskningen definierar som normaliseringsprocessen.

I forskningen om våld i heterosexuella parrelationer delas våldet vanligtvis upp i tre kategorier: psykologiskt våld, fysiskt våld samt sexuellt våld.¹⁵ I enkäten ombads respondenten att med egna ord berätta vad hon/han utsatts för. Inga färdiga svarsalternativ erbjöds. Deras svar fördelade sig i samtliga tre kategorier.

Psykologiskt våld

Psykologiskt våld är en mångfacetterad typ av övergrepp. Det kan handla om alltifrån en upplevd känsla av hot och att den utsatta personen inte vågar säga sin åsikt därför att hon/han är rädd för partners reaktion, till verbala kränkningar, nedlåtande uttalanden, och inte minst att partnern ifrågasätter och underminerar den utsatta personens verklighetsuppfattning. Till det psykologiska våldet hör också det som man inom den feministiska våldsforskningen definierar som normaliseringsprocessen.¹⁶ Helt kort innebär denna att den våldsutövande partnern långsamt bryter ner den utsatta partners

självkänsla och begränsar hennes/hans livsutrymme. Forskningen talar här om två mekanismer: psykologisk kontroll och psykologisk isolering.

Psykologisk kontroll handlar främst om att förövaren anser sig ha rätt att veta vem partnern talar och umgås med. Psykologisk isolering kan vara mer fysisk i det avseendet att partnern förbjuder eller rent faktiskt begränsar den utsatta personens umgänge med familj, släkt och vänner. Konsekvensen av dessa olika uttryck av psykologiskt våld är att den utsatta personen bryts ned och till slut inte har någon nära person att diskutera parrelationen med, något som öppnar för att den utsatta tolkar sig själv och verkligheten med partners ögon. Den utsatta blir därmed i ett mer mentalt avseende psykologiskt isolerad.

Respondenterna beskriver ett brett spektrum av psykologiskt våld och använder ord som ”psykisk terror”, ”psykologisk utsatthet”, ”psykiska kränkningar” och ”psykiskt våld”. Det handlar om verbala kränkningar där partnern säger att respondenten är ”ful”, ”äcklig”, ”dum”, ”tjock”, ”tunnhårig” etc. Partnern manipulerar och ljuger för respondenten och målar upp en falsk eller skev verklighetsbild både av relationen och respondenten.¹⁷ Partnern kan också förneka händelser och situationer som de facto har inträffat. Det förekommer även hot om våld och hot om att skada respondenten. Några beskriver också att stämningen i hemmet varit hotfull och att partnern fått oförutsägbara vredesutbrott vilket i sig skapat en otrygghet i hela livssituationen. Flera respondenter tar upp att partnern krävde att få veta vem hon/han träffat, ska träffa och att hon/han förväntades redovisa sina förehavanden. Många berättade att de känt sig isolerade i förhållandet och att partnern talat nedsättande om respondentens familj eller vänner men även att de hindrats från kontakt med sina närmaste. I ett fall försökte partnern hindra respondenten från att träffa sina barn.

Som en del i det psykologiska våldet ser vi även ett ekonomiskt utnyttjande. I det här fallet handlar det om sex respondenter där partnern satt respondenten i skuld, lånat pengar av respondenten eller låtit räkningar och andra utgifter bekostas av respondenten utan att betala tillbaka trots löfte om att göra det. I ett fall ledde brytningen till att respondenten förlorade både sitt arbete och sin bostad och i ett annat fall att respondenten fann sig ha stora skulder att betala efter det att relationen avslutats.

Ett psykologiskt förtryck som inte framkom i kartläggningen, men som angavs i uppföljningsenkäten, är hot om så kallad outing. ”Outing” är ett engelskt uttryck och handlar om att en person offentliggör någon annans homo- eller bisexualitet eller transidentitet mot dennes vilja. Att det ens är möjligt att hota

Det handlar om verbala kränkningar där partnern säger att respondenten är ”ful”, ”äcklig”, ”dum”, ”tjock”, ”tunnhårig” etc.

om outing bygger på förvissningen om att samhället och troligen därför även människorna i den utsatta personens närhet är homofobiska och alltså känner avsky och/eller rädsla för homosexualitet. Hotet fungerar som ett verktyg för att tvinga en person att göra något som hon/han egentligen inte vill. I föreliggande material var två homosexuella män utsatta för outing. En lesbisk kvinna uppgav att hon tvingats berätta för andra om sin självdefinition då partnern

En lesbisk kvinna uppgav att hon tvingats berätta för andra om sin självdefinition då partnern krävt det som ett kärleksbevis.

krävt det som ett kärleksbevis.¹⁸ En konsekvens av outing är att den utsatta personen riskerar att bli isolerad då släkt, bekanta och arbetskamrater kan komma att ta avstånd från henne/honom.

Precis som våldsutsatta heterosexuella kvinnor tenderar att underskatta mannens våld finns det också en klar tendens bland våra respondenter att förringa vad de varit

utsatta för.¹⁹ När det gäller det psykologiska våldet betonar de sin egen delaktighet i den våldsamma situationen. Till exempel skriver man att det nog inte var så farligt, och kan understryka att det inte handlade om fysiskt våld. Någon betonar att om man utsatts för fysiskt våld skulle man omedelbart ha lämnat relationen. Det psykologiska våldet sätts i dessa fall av respondenten i relation till något som framstår som grövre än den egna utsattheten.

Fysiskt våld

Det fysiska våldet beskrivs i termer av att partnern ”dragit i håret”, ”bitit”, ”utdelat knytnävsslag”, ”hotat med kniv”, ”tagit stryptag”, ”slagits med tillhyggen”, ”kastat saker som en stol eller en flaska” mot respondenten, ”slängt ett par stövlar” respektive ”träskor” på respondenten, ”hällt vatten över”, ”sparkat”, ”knuffat”, ”knuffat in respondenten i saker och väggar” samt ”örfilat”. I två fall har partnern inte talat om för respondenten att han har hiv trots att de har oskyddad sex.

Det finns också exempel på att partnern utövat våld mot andra i syfte att tvinga respondenten till underordning, och det är tre lesbiska kvinnor som berättar om våld mot djur. I ett fall överlät partnern ansvaret för sina husdjur på respondenten. När hon inte skötte dem exakt på det sätt partnern önskade utsattes respondenten för partnerns vrede. I de två andra fallen förekom direkt våld mot de gemensamma djuren. I ett av dessa två fall tvingades respondenten själv att skada djuren. Även när det gäller det fysiska våldet tenderar respondenten att förringa sin utsatthet. Man skriver att ”andra har säkert råkat ut för värre saker”, ”det blev i alla fall inte några ärr”, ”partnern slog inte mot huvudet”, ”våldet var måttligt” eller ”inte så farligt”, ”jag upplevde mig jämnstark med min partner”, och var underförstått inte i direkt underläge.²⁰ Respondenten målar således upp

en bild av hur mycket värre det kunde ha varit. Sett i ljuset av detta framstår den egna utsattheten som just ”måttlig”.

Sexuellt våld

Det sexuella våldet tar sig också olika uttryck. Medan flera respondenter hade utsatts för våldtäkt eller något annat sexuellt övergrepp uppgav några homosexuella män att de gick partnern till mötes sexuellt för att undvika såväl ett regelrätt övergrepp som att känna sig utnyttjad. En av dessa män menar att övergreppen borde ses som psykologiskt våld och inte som sexuellt våld, eftersom han själv valt att ha sex med sin partner. Man kan säga att dessa homosexuella män förringar det sexuella våld de utsattes för. En tolkning kan vara att de har svårt att se sig själva som offer för sexuellt våld. I tre andra fall svarar respondenten att det sexuella våldet handlat om att partnern krävt ”ett öppet förhållande” och att han därmed ska acceptera partners otrohet. Något som man upplevt som ett aggressivt och våldsamt krav från partners sida.

Förutom de ovanstående beskrivningarna av olika former av psykologiskt, fysiskt och sexuellt våld berättar sex respondenter att partnern hotat att döda dem och/eller hotat att ta sitt eget liv. Åtta respondenter, fyra lesbiska kvinnor och fyra homosexuella män, berättar att partnern förföljt dem efter separationen, i ett fall under tre års tid. I ett annat fall hotade partnern att döda respondentens mamma eftersom hon var den som hjälpt respondenten att ta sig ur förhållandet. Förföljelsen har tagit sig uttryck som att den före detta partnern stått utanför ytter-

dörren dag som natt och skriket och slagit på ytterdörren, ringt dygnet runt och på andra sätt trakasserat respondenten.

Sammantaget kan man säga att ett gemensamt drag är att respondenterna betonar det våld som *inte* förekom, snarare än att understryka och lyfta fram det våld man faktiskt utsatts för. Respondenterna har en tendens att förringa våldet, betona sin egen delaktighet och i något fall till och med ta ansvar för det som man utsattes för. Vi tolkar det som ett sätt att försöka upprätta sin egen värdighet och självkänsla. Precis som utsatta heterosexuella kvinnor vill man inte framstå som ett offer även om det blir till priset av att man själv framstår i mindre god dager.²¹

Precis som utsatta heterosexuella kvinnor vill man inte framstå som ett offer även om det blir till priset av att man själv framstår i mindre god dager.

Samtidigt bör tilläggas att en handfull respondenter uttrycker en oro över att vi inte ska ta deras berättelser på allvar när det ”bara” handlar om psykologiskt våld och inte grovt fysiskt våld.

Uppbrottet

Vi ställde frågor kring uppbrottet och här framträder en något annorlunda bild än den som lyfts fram i tidigare studier om heterosexuella mäns våld mot kvinnor. Detta är något som med andra ord

skulle kunna vara specifikt för gruppen lhbt-personer. Vad denna skillnad beror på har vi inget svar på. Möjligen kan den kopplas till att tidigare studier gjorts med respondenter som befinner sig på kvinnojour, polisanmält våldet eller lever kvar i förhållandet.²²

Elva respondenter lämnades av sin partner.²³ Med andra ord satte förövaren stopp för relationen. I något fall ombads respondenten att flytta från den gemensamma bostaden, i ett annat fall ställde förövaren ett ultimatum till respondenten som skriver: "Jag tog chansen". Ett tredje sätt är att förövaren träffar en annan och lämnar respondenten. Sex lesbiska respondenter lämnade dock sin förövare när de mötte en ny partner och de menar att det var kärleken som gav dem kraft att gå vidare.

När respondenten ska förklara sin partners våldsamt kan vi se tydliga paralleller till de förklaringar som heterosexuella kvinnor ger och som tydliggjorts i forskningen om mäns våld mot kvinnor. Exempel på förklaringar som ges till våldet är: "förövaren är alkoholiserad", "det sker enbart under alkoholpåverkan", "partnern har en psykiatrisk diagnos typ border-line", "partnern mår psykiskt dåligt", "partnern har en frustrerande arbetsituation" eller "svåra uppväxtförhållanden". Några respondenter anser därför att det i första hand är partnern som behöver professionell hjälp och inte man själv. Flera respondenter skriver att de tycker synd om partnern: "Jag tyckte det var svårt att lämna en 'svag' man åt sitt öde" och "Jag kände mig psykologiskt starkare än min partner". Enbart tre respondenter, två les-

biska kvinnor och en homosexuell man, skrev uttryckligen att partnern utövade makt och/eller var förtryckande. Dessa skilda sätt att från respondentens sida försöka förstå den misshandlande partnern samt psykologisera våldet överensstämmer med en etablerad samhällelig diskurs när det avser mäns våld mot kvinnor. Denna diskurs tenderar att osynliggöra maktrelationen mellan den utsatta och förövaren och istället framställa förövaren som en avvikande person som bör erbjudas någon form av behandling.²⁴

Stöd och hjälp

I det här avsnittet tar vi upp det stöd de utsatta personerna sökt. Vi analyserar även materialet utifrån vår tidigare kartläggning. Vi har valt att redovisa det antal respondenter som besvarat en enskild fråga istället för att följa en given respondents samtliga svar. Det gör att antalet respondenter i de olika kategorierna sammantaget överstiger antalet personer som uppger att de sökt hjälp. Vår avsikt är att belysa vart man vänt sig och inte i första hand en enskild respondents samlade sökvägar.

Totalt har 31 av 57 respondenter sökt hjälp, vilket betyder att knappt hälften inte alls sökt stöd. Först och främst vänder man sig till någon eller några i den närmsta kretsen av vänner. I andra hand till någon ur sin ursprungsfamilj. Men det finns också några exempel på att man fått stöd från en person på sin arbetsplats. Man är i huvudsak nöjd, men några känner att de möttes av bristande förståelse och även av vad som upplevdes som homofobiska kommentarer. En respondent

berättar att hon fick rådet av sin väninna att fortsätta relationen trots sin utsatthet. En annan skriver att hennes väninna informerade förövaren vart hon flytt och hon tvingades finna en ny tillflyktsort. En mer generell kommentar är att man får råd men ingen konkret hjälp, som till exempel till att flytta eller göra en polisanmälan. I en del fall upplever respondenten att hon/han inte blir tagen på allvar utan att våldet inte ses som särskilt allvarligt. Först efter uppbrottet berättar en del vänner/familj att de varit medvetna om hennes/hans utsatthet.

Missnöjet handlar /... / om att respondenten känner sig homofobiskt bemött.

Den så kallade homo-världen är liten, vilket respondenterna understryker. Umgängeskretsen är begränsad och man har ofta gemensamma vänner med förövaren och vill inte tvinga in dem i en lojalitetskonflikt. Har respondenten nyligen "kommit ut" kan även det bidra till att hon/han har få personer att tala med. Man vill inte att valet av partner ska tolkas i negativa termer av ens heterosexuella familj/vänner som kanske ställt sig frågande inför respondentens "nya" självdefinition. När respondenten vänder sig till en traditionell organisation är det först och främst till psykiatrin, en psykolog, en terapeut, till kommunal familjeterapi eller en kurator. Totalt har 15 respondenter haft samtalsstöd.

De respondenter som är nöjda lyfter fram att det stöd de erbjöds fokuserade våldet och att terapeuten/psykologen inte problematiserade respondentens självdefinition och, inte minst, hade lhbt-kompetens. Missnöjet handlar omvänt om att respondenten känner sig homofobiskt bemött och får sin självdefinition ifrågasatt. I dessa fall menar respondenten att terapeuten/psykologen problematiserade homo- eller bisexualiteten istället för våldet. Det finns exempel på yngre respondenter som när hon/han sökt stöd för sin våldsutsatthet fått veta att när hennes/hans sexuella sökande gått över, det vill säga när respondenten blivit vuxen och heterosexuell, kommer problemen att upphöra.²⁵ En respondent fick hjälp på Psykhälsan på Södersjukhuset i Stockholm vars målgrupp är lhbt-personer. Här finns lhbt-kompetens, något som respondenten omtalar i positiva ordalag. Endast två personer har vänt sig till socialtjänsten och medan den ena är nöjd är den andra missnöjd med det stöd som erbjöds.

Sex respondenter har varit i kontakt med polisen, men bara två av dem är positiva till bemötandet. En respondent skriver att polisen inte tog emot anmälan förrän andra gången respondenten försökte upprätta den och upplevde att

Den så kallade homo-världen är liten, vilket respondenterna understryker. Umgängeskretsen är begränsad och man har ofta gemensamma vänner med förövaren och vill inte tvinga in dem i en lojalitetskonflikt.

Sex respondenter har varit i kontakt med polisen, men bara två av dem är positiva till bemötandet.

det då skedde med viss tvekan. Något liknande hände en annan respondent som skriver att polisen inte tog emot anmälan, utan istället menade att respondenten borde hota sin partner med en polisanmälan i syfte att stoppa våldet. Om det inte fungerade kunde respondenten anmäla vid nästa våldstillfälle. Detta förfarande är anmärkningsvärt emedan parrelationsvåld faller under allmänt åtal. Två personer vände sig till en präst för samtal. Det framgår inte vad de anser om det stöd de fick. Ytterligare en respondent skriver att hon önskat stöd från det samfund hon tillhör men att hon avstod från att söka upp församlingen, eftersom man uttryckligen tar avstånd från homosexualitet.

En del har vänt sig till en ideell organisation. Tre respondenter har sökt stöd från en kvinnojour. En av dessa menar att hon inte fick stöd just på grund av att hon är lesbisk, en annan kvinna upplevde sig homofobiskt bemött och den tredje önskar att kvinnojouren hade mer kunskap om samkönat partnervåld. Ytterligare en respondent skriver att hon inte ringde kvinnojouren för hon var osäker på om man tar emot lesbiska. Den man som vänt sig till mansjouren på orten är mycket nöjd med den hjälp han fick. Två respondenter har sökt sig till en bojour men kommenterar inte det bemötande de fick. Nio respondenter har vänt sig till RFSL. Det kan vara ortens lokalavdelning, RFSL:s kuratorsmottagning, RFSL:s egen brottsofferjour eller telefonjour för lhbt-ungdomar. Samtliga är uttryckligen nöjda med att det finns kompetens ur ett lhbt-perspektiv och upplever sig ha fått ett adekvat stöd och inte minst, ett bra bemötande.

Vikten av lhbt-kompetens

Vad menar respondenterna är av särskild vikt för ett adekvat bemötande när de utsatts för samkönat partnervåld? Först och främst att stödpersonen har vad en del respondenter kallar för "homokompetens". Homokompetens kan inte reduceras till avsaknaden av ett homofobiskt bemötande även om det är ett grundkrav för att alls kunna erbjuda lhbt-personer hjälp. Det handlar istället om att för det första känna till lhbt-gruppens specifika erfarenheter och livssituationer samt för det andra att ha kunskap om den strukturella diskrimineringen av lhbt-personer.²⁶ Ett uttryck för vikten av att behandlaren har homokompetens utgör svaren från de respondenter som *inte* sökt hjälp på grund av rädslan för att bli bemötta med homofobi. Hela åtta respondenter har avslutat en stödkontakt för att de blivit utsatta för diskriminering eller rent homofobiska kommentarer av behandlaren. Ett exempel är när terapeuten inte diskuterar våldet utan istället problematiserar respondentens homosexualitet.

Det finns särskilda begränsningar för att alls söka stöd som lhbt-person. Som exempel kan nämnas de respondenter som inte vänt sig till en lhbt-verksamhet, trots att de prioriterar en sådan kompetens, med motiveringen att gruppen är för liten och att man inte vill riskera sin anonymitet. Några av dessa är offentliga

lhbt-personer och vill därför inte söka stöd på en lhbt-verksamhet, eftersom de är välkända också för behandlaren. I dessa fall är det angeläget att ”heteroverksamheter” skaffar sig homokompetens för att kunna erbjuda dessa personer adekvat stöd.

Avslutningsvis finns det en grupp som inte har sökt hjälp på grund av att de anser sig klara sig själva. Även här kan man fundera på om det finns kopplingar till respondentens självdefinition. Några respondenter uttrycker oro för att omgivningen ska förringa våldet, eftersom hon/han lever i en samkönad parrelation och inte i ett heterosexuellt förhållande. Medan andra respondenter upplever skamkänslor just för att de är utsatta i en lhbt-relation. Förutom ovanstående skäl uppger respondenterna liknande orsaker som heterosexuella kvinnor gör till varför man inte sökt hjälp: ”Jag kände mig (psykologiskt) starkare än min partner”, ”Känner skam för att jag är utsatt”, ”Ingen skulle tro mig, min partner är så trovärdig”, ”Våldet var inte tillräckligt grovt för att jag skulle söka hjälp”, ”Jag försökte anpassa mig och trodde att det skulle leda till förändring” och ”Jag trodde att det var mitt eget fel”.

Här blir det tydligt att det inte räcker med att ha homokompetens utan att en behandlare även bör behärska frågor om mäns våld mot kvinnor och vara bekant med att det finns mekanismer och mönster som är desamma i samkönade och olikkönade relationer. Om man enbart betonar det olika, och bortser från att det finns liknande mekanismer i parrelationsvåldet

oavsett en persons självdefinition, är risken stor att man som behandlare gör lhbt-personer till ”de andra”. Respondenten kan dessutom själv bära på internaliserade och diskriminerande tolkningar av kön och sexualitet, såsom en man som skriver att han inte kände sig särskilt hotad, eftersom han och hans partner var ”jämnstarka” eller en kvinna som inte riktigt kunde tolka situationen: ”Jag kunde inte föreställa mig att kvinnor slåss”. Här tycks respondenten behöva någon som bekräftar utsattheten och synliggör att det inte handlar om huruvida man är jämnstark eller inte, utan att det handlar om våld i en parrelation.

Vi menar att bland de viktigaste uppdragen en stödperson har, förutom att synliggöra att det är våld den stödsökande är utsatt för, är att hjälpa den våldsutsatta personen att lägga ansvaret för våldet där det hör hemma, nämligen hos förövaren. Det är i slutänden förövaren som använder våld och det valet har inte den utsatta personen någon del i. Att förlägga ansvaret där det hör hemma är väsentligt för att den utsatta personen ska bli fri från de skam- och skuld-känslor som vanligtvis följer i våldets spår.²⁷

Det är intressant att så många som elva utsatta respondenter blev lämnade av förövaren, något som inte nämnvärt dokumenterats i forskning om mäns våld mot kvinnor.

Slutdiskussion

Först ämnar vi säga något om de teoretiska frågeställningar som studien gett upphov till. Därefter diskuterar vi vad resultaten innebär för de ideellt och professionellt verksamma som möter våldsutsatta lhbt-personer.

Det är intressant att så många som elva utsatta respondenter blev lämnade av förövaren, något som inte nämnvärt dokumenterats i forskning om mäns våld mot kvinnor. Det ekonomiska förtrycket som blev tydligt i enkätsvaren är inte heller det särskilt diskuterat i den svenska våldsforskningen. Utifrån vårt begränsade material kan vi inte dra några slutsatser av detta och huruvida det är specifikt för lhbt-personer eller inte. Däremot uppmanar detta resultat till forskning ur ett jämförande perspektiv mellan lhbt-par och heterosexuella par som lever eller har levt i en våldsrelation.

Om vi istället ser till studiens mer konkreta resultat är en första fråga att ställa varför inte våldsutsatta lhbt-personer i högre grad söker upp socialtjänsten när de behöver stöd och hjälp. Självklart kan det handla om vilket slags stöd man önskar. Behöver man endast samtala med någon om sin situation vänder man sig kanske inte i första hand till en socialsekreterare. Ändå kan det vara värt att fundera över att så få sökt denna typ av hjälp eftersom kommunen är ytterst ansvarig för *alla* våldsutsatta personer. I den heterosexuella våldsforskningen brukar man anföra att kvinnor undviker socialtjänsten på grund av rädslan för att förlora barnen. Men samtidigt är det många våldsutsatta heterosexuella kvinnor, precis som lhbt-personer, som inte har barn och som ändå inte söker upp socialkontoret.

Vi menar att en möjlig tolkning av detta är att även om socialtjänsten är den myndighet som bör ha kunskap när det gäller våld i parrelationer, samkönade såväl som olikkönade, saknas våldskompetens i många fall, även om man blivit bättre på senare år.²⁸ När det gäller lhbt-personer saknas dessutom ofta homokompetens.²⁹

Något som tycks förena utsatta lhbt-personer och heterosexuella kvinnor är att man underdriver våldet och överdriver sin egen delaktighet i händelseutvecklingen. Just detta är något som kan vara särskilt viktigt att tänka på i mötet med samkönade par, där själva det faktum att de inblandade är av samma kön, och kanske också mer lika i sin kropps-konstitution, kan göra det lättare att som behandlare acceptera tanken att den utsatta personen inte är reellt fysiskt hotad.

Det finns en avgörande skillnad mellan att söka stöd som lhbt-person och som heterosexuell kvinna. När lhbt-personer söker stöd och hjälp från (heterosexuella) ideella organisationer samt från traditionella organisationer måste de komma ut och berätta om sin sexuella självdefinition samtidigt som de berättar om våldet. Det är inte okomplicerat för heterosexuella kvinnor att berätta att de är utsatta för misshandel av mannen de lever med. Men förutom att tala om våldet måste således lhbt-personer också komma ut med att de inte lever enligt heteronormen. Flera respondenter beskriver också att mottagandet kan bli alltifrån nonchalant till direkt homofobiskt. Här vill vi återkoppla till ett resultat från vår kartläggning av våld i samkönade parrelationer, där flera företrädare för heterosexuella ideella orga-

nisationer och traditionella organisationer menade att lhbt-personer är misstänksamma mot heterosexuella och därför helst vänder sig till "homoverksamheter". Ett sådant påstående bekräftas varken i kartläggningen eller i denna uppföljningsenkät. Många utsatta lhbt-personer föredrar snarare att vända sig till en traditionell verksamhet. En annan tanke dessa före-

Något som tycks förena utsatta lhbt-personer och heterosexuella kvinnor är att man underdriver våldet och överdriver sin egen delaktighet i händelseutvecklingen.

trädare för heterosexuella ideella och traditionella organisationer framför är att det inte finns några skillnader mellan att utsättas för våld i en lhbt-relation och i ett heterosexuellt förhållande. Men som vi pekat på ovan är till exempel en avgörande skillnad att en lhbt-person tvingas komma ut för sin behandlare,³⁰ vilket i sig understryker vikten av att stödpersoner generellt har homokompetens.

Knappt hälften av respondenterna har valt att inte söka stöd i sin utsatta situation. Vi har funderat kring hur det skall förstås. Vår tentativa tolkning är att lhbt-personer överlag redan har tvingats tänka kring något, om inte skambelagt, så i alla fall djupt existentiellt, nämligen sin självdefinition. För flertalet är det något man funderar över och ofta håller för sig själv. Väljer man att tala om det kanske man möts av omgivningens homofobi och

uppdagar hur samhället är strukturerat kring normer om heterosexualitet. Detta kan leda dels till att man är van att klara sig själv och därför inte ens tänker sig att det finns stöd att få, och man är inte heller säker på att man får hjälp när man faller utanför den heterosexuella normen. Dels har man en medvetenhet om att det finns en risk för att man ska bli bemött på ett kränkande sätt när man söker hjälp.

Paradoxalt nog visar våra resultat att även väldefinierade lhbt-personer kan stå utan hjälp, eftersom lhbt-världen trots allt är förhållandevis liten. En del menar att de inte vill riskera sin anonymitet genom att vända sig till en lhbt-organisation. Andra skriver att de inte vill sitta i samtal med någon som de också är god vän med privat eller delar bekantskapskrets med. Här blir det tydligt att såväl traditionella organisationer och myndigheter som ideella heterosexuella organisationer har ett viktigt tomrum att fylla. Det som skiljer samtliga organisationer och verksamheter från RFSL är att den senare har den homokompetens som respondenterna efterlyser. Dock borde denna kompetens vara självklar bland myndigheter och verksamheter som ger stöd och hjälp åt våldsutsatta personer. Först genom ett ökat kunnande i lhbt-frågor och om det lika och det olika avseende de relationsmönster som präglar lhbt-parförhållanden samt strukturell diskriminering av lhbt-personer, kan det heterosexuella majoritetssamhället möta behoven från våldsutsatta kvinnor och män i samkönade parförhållanden. Detta är en kompetens och ett kunnande som vi ser som ytterst angeläget att berörda instanser och behandlare och stödpersoner införskaffar.

Vi tackar fil.mag. Goldina Smirthwaite, fil.kand. och doktorand Viveka Enander och fil.dr. Lena Berg för läsning och konstruktiv kritik av artikeln.

Bidrag från Kungliga Vetenskapsakademiens fond och Dr Torsten A. A Amundsons fond har finansierat studien.

Noter

- 1 *Kvinna slår kvinna. Man slår man. Homosexuell partnermisshandel*, Lars Gårdfeldt, Nationellt råd för kvinnofrid, Stockholm, 2003, Anneli Svensson: "Våld mot homosexuella", *Vård*, 2002 samt Lars Gårdfeldt: "Våld i homorelationer", *Socialpolitik*, 1999:1.
- 2 Katarina Krantz-Eriksson: "Våld i samkönade relationer - makt eller kön?", Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet 2007, Sara Aarnivaara: "Kvinnors våld mot kvinnor - En jämförande studie av könsmaktsanalysen och våld i lesbiska parrelationer", Centrum för genusvetenskap, Lunds universitet, 2006, Mirjam Ericson: "Lesbiska och bisexuella kvinnors erfarenheter av sjukvårdens bemötande och attityder till homosexualitet", Medicinska fakulteten, Umeå universitet, 2006, Anna Baatz: "De osynliga - en beskrivning av våld i lesbiska relationer", C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, 2005, Agneta Nilsson: "Attityder till samkönat relationsvåld", C-uppsats, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, 2002, Anna-Karin Persson: "Forskning om våld i samkönade relationer. En diskursanalys", B-uppsats, Lunds universitet, 2002, Charlotta Junström: "Vad vet lesbiska om våld i lesbiska relationer? En explorativ studie", examensuppsats, Institutionen för psykologi, Uppsala universitet, 2001, Anette Andersson: "Misshandel i homosexuella förhållanden. En osynliggjord del av familjevåldet", C-uppsats, Institutionen för socialt arbete, Göteborgs universitet, 2000 samt Daniel Holmström: "Kvinnor kan - också. En kunskapsinventering av lesbiskt relationsvåld", C-uppsats, Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet, 2000.
- 3 Ett samlingsbegrepp för de organisationer som arbetar för homo- och bisexuellas samt transpersoners rättigheter och mot diskriminering av dessa.
- 4 Jfr. "Violence against Women" i, *Lesbian and bisexual womens health: Common concerns local issues*, ILGA report March 2006. Constance Ohms & Karin Müller: *In good hands? - The status quo of psycho-social assistance for lesbian victims of violence and/or discrimination: a European comparison*, Report Anti Violence Project LIBS, 2001, Karin Müller & Martina Frenznick: "Psychological counselling in violent lesbian relationships", opublicerad artikel 2003 samt National Coalition of Anti-Violence Programs (NCAVP): *Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Domestic Violence*, 2006, www.ncavp.org.
- 5 Carin Holmberg & Ulrica Stjernqvist: *Våld samt lika och olika - om våld i samkönade parrelationer*, Centrum för Genusstudiers rapportserie nr 36, Stockholms universitet, 2006, och Carin Holmberg & Ulrica Stjernqvist: "Våld i samkönade parrelationer", *Socialmedicinsk tidskrift*, 2005:6.
- 6 Sedan 1980-talet har svarsfrekvensen i stora sociologiska enkätstudier tenderat att sjunka. Vi menar därför att svarsfrekvensen på 42 % ur det perspektivet måste betecknas som hög emedan vi inte kunde skicka ut påminnelsebrev, eftersom homogrupperna ställer höga krav på anonymitet för att ens svara.
- 7 För definitionen av psykiskt, sexuellt respektive fysiskt våld se Holmberg & Stjernqvist 2006.
- 8 Enkäten i kartläggningen avslutades med en fråga till respondenten om hon/han kunde tänka sig att delta i en uppföljningsstudie. Respondenten ombads att i så fall fylla i sina kontaktuppgifter.

- 9 Lhbt-relationer är en förkortning av lesbiska, homosexuella, bisexuella och transpersoner. Vanligtvis i den svenska kontexten kallade för hbt-relationer. Men som Anna Westerståhl påpekat föll "l" i lesbisk bort när den amerikanska förkortningen infördes i Sverige. Westerståhl uppmanar till att synliggöra lesbiska eftersom de ofta osynliggörs i det offentliga samtalet. Anna Westerståhl: "Hälsofrågor och lesbiska kvinnor – ett exempel på heteronormativiteten inom det medicinska kunskapsområdet", *I den akademiska garderoben*, Anna-Clara Olsson & Caroline Olsson (red), Bokförlaget Atlas, 2004.
- 10 Vi utförde telefonintervjuer med representanter för organisationerna på fem olika orter från norr till söder. Delstudien i sin helhet finns att läsa i kapitel 3 i Holmberg & Stjernqvist 2006.
- 11 RFSL Rådgivningen Skåne (Malmö), RFSL Göteborgs kuratorsmottagning, Gayhälsan och HIV-mottagningen vid hudkliniken på Sahlgrenska universitetssjukhuset i Göteborg, RFSL Stockholms kuratorsmottagning, gynekologiska mottagningen för lesbiska vid SÖSAM, Södersjukhuset, Psykhälsan vid Venhälsan, Södersjukhuset, Noaks Ark, Röda Korset, Riksförbundet för hivpositiva (RFHP) samt Posithiva Gruppen, Stockholm.
- 12 Se även Gabriella Boijesen & Sophie Rigó: "'Våld som våld....skulle jag tro' – Kvinnojourers förhållningssätt till våld i samkönade relationer mellan kvinnor", Socialhögskolan, Lunds universitet, 2006, som diskuterar kvinnojourers förhållningssätt till samkönat partnervåld.
- 13 Av de som utsatts för psykologiskt/sexuellt/fysiskt våld i en nuvarande eller tidigare relation (n=501) har endast 6 % (30 personer) gjort en polisanmälan. I 23 fall (4,6 %) fick polisen kännedom om våldet på något annat sätt, till exempel genom att en granne ringt polisen.
- 14 Eva Tiby: "Från händelse till 'hatbrott' – hur går det till?", *Kärlekens pris*, Manu Seppänen (red), Bokförlaget Atlas, 2005 och Eva Tiby: *Hatbrott? – Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatt* *het för brott*, Kriminologiska institutionen, avhandlingsserie, Stockholms universitet, 1999.
- 15 Se till exempel Mona Eliasson & Barbro Ellgrim: *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer*, Sveriges Kommuner och Landsting, 2006, Eva Lundgren: *Normaliseringsprocessen*, ROKS, 2004 och Eva Lundgren: *Gud och alla andra karlar: en bok om kvinnomisshandlare*, Natur och kultur, 1992, Leonore E Walker: *The Battered Women*, Harper and Row, 1979, Leonore E Walker: *The Battered Women Syndrome*, Springer Publishing Co, 1984 samt Emerson R Dobash & Russel Dobash: *Violence Against Women – A Case Against the Patriarchy*, Open Books, 1980.
- 16 Lundgren 2004.
- 17 Manipulationen är dock inte total. I relation till andra kan förövarens verklighetsbild komma att ifrågasättas och ett uppbrott bli möjligt, se Carin Holmberg & Viveka Enander: *Varför går hon – om misshandlade kvinnors uppbrottsprocesser*, Kabusa böcker, 2004.
- 18 Vi har valt att använda oss av begreppet "självdefinition" och inte det mer vedertagna "sexuell läggning". Sexuell läggning hänvisar till färdiga kategoriseringar. Genom att istället tala om självdefinition tar man inom lhbt-gruppen makten över definitionen av vem man är och hur man väljer att gestalta och praktisera detta.
- 19 Holmberg & Enander 2004.
- 20 Att uppleva sig som jämnstark med sin förövare är specifikt för den samkönade relationen och bygger på att den utsatta jämför sin kroppsstorlek med sin partners. Genom att uppleva sig lika i en mening nedtonas det reella fysiska hotet.
- 21 Holmberg & Enander 2004.
- 22 Se Holmberg & Enander 2004, Margareta Hydén: *Kvinnomisshandel inom äktenskapet: mellan det omöjliga och det möjliga*, Liber utbildning, 1995 samt Eva Lundgren: *Våldets normaliseringsprocess – två parter – två strategier*, ROKS, 1991.
- 23 Hydén 1995 nämner att hon stött på ett par fall i sitt arbete där mannen lämnade

- den utsatta kvinnan men hon har inte skrivit vidare om det.
- 24 Mona Eliasson: *Mäns våld mot kvinnor – en kunskapsöversikt om kvinnomiss-handel, våldtäkt, dominans och kontroll*, Natur och Kultur, 1997. Se även Nea Mellberg: *Mäns våld mot kvinnor: Synliga mödrar och osynliga barn*, avd. för Samhällsvetenskaplig genusforskning, Uppsala universitet, 2004, *Slag i luften – en utredning om myndigheter, mansvåld och makt*, SOU 2004:121 och Anne-Lie Steen: *Mäns våld mot kvinnor – ett diskursivt slagfält*, rapport nr. 131, Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet, 2003.
- 25 Jfr Gunnel Forsberg, Liselotte Jakobsen & Goldina Smirthwaite: *Homosexuellas villkor i arbetslivet*, Jämställdhetscentrum, Karlstads universitet, 2003.
- 26 För en diskussion om heteronormativitet och bemötande i vården se, Anna Westerstahl: *Encounters in the Medical Context – Issues of Gender and Sexuality*, Institutionen för samhällsmedicin, Göteborgs universitet, 2003.
- 27 Holmberg & Enander 2004.
- 28 Se *Att ta ansvar för sina insatser. Socialtjänstens stöd till våldsutsatta kvinnor*, SOU 2006:65.
- 29 Jfr Per Svante Landelius: *Sexuell läggning och bemötande i socialtjänsten*, Socialstyrelsen, 2004, som visar att socialtjänsten delvis brister i sitt bemötande av lhbt-personer.
- 30 I kartläggningen diskuterar vi ytterligare skillnader mellan våld i samkönade och våld i olikkönade förhållanden. Här tar vi främst upp det som gäller just bemötande samt stöd och hjälp.

Keyword

Same-sex domestic violence, heteronormativity, lhbt, support and help, help providers.

Nyckelord

Samkönat parrelationsvåld, heteronormativitet, lhbt, stöd och hjälp, behandlare.

Summary

Violence in same-sex relationships - what is it and which kind of support is needed? In the following study we show some of the similarities as well as differences between same-sex partner abuse and different-sex partner abuse. We point at the responsibility that authorities and voluntary organizations has for not treating lesbians, homosexual men, bisexual women and men and transsexual women and men (lhbt) in a homophobic way. The lhbt-organizations in turn are not homophobic, but are not well informed about questions that concern partner violence. The respondents in the study also point to the fact that the lhbt-circle is rather small in Sweden. Therefore they fear they have to give up their anonymity to get help and support if they contact an lhbt-organization. This underlines that authorities and heterosexual organizations in general must see to that they get the proper lhbt-competence to meet the needs of victims of same-sex partner abuse.

Carin Holmberg

Ulrica Stjernqvist

Sköndal

carin.holmberg@rfsi.se

ulrica.stjernqvist@sr.se